

olvasás közben többször is vissza kell lapozni. Egy esetleges utánnymás esetében a képek átméretezését releváns lehet átgondolni.

Mindent összevetve fontos vállalásnak tartom ezt a kötetet, hálásak lehetünk e privát képek nyilvánossá tételéért. A könyvben olvasható az is, hogy ez csak a készülődő dilógia első része, a következő visszaemlékező-kötet tárgya Mészöly Miklós lesz, ami által pedig Szávai Géza perspektíváján át végre teljes lehet majd a „Mészöly-boltív”. [PONT]

SZABÓ BERNADETT

Az olvasás mint safe space?

GRECSÓ KRISZTIÁN: *MAGAMRÓL TÖBBET*

GreCsó Krisztián 2020-ban *Vera* című regényével lett a Libri-díj közönségdíjasa – idén költőként újra elnyerte könyvével, melynek címe: *Magamról többet*. Mire számíthat az olvasó egy ilyen című verseskötettől? Nyilván a vallomásos költészet alműfajába sorolható versekre. Hogy többet árul el a költő magáról. Mint? Mennyivel többet? Mihez képest többet? Hiszen a többnek valamihez képest van értelme. Minél többet? Egyelőre nem tudjuk, pusztán találgathatunk: vajon az eddigi információk szűkösek voltak, elégségesek, és a többel válik éppenséggel sokká a mennyiségük? A 30 évvel ezelőtti verseskötetéhez képest, amellyel megkezdte írói pályáját, de amit később nem követett eleddig folytatás (habár rendszeresen közölt verseket is)? Eddig szemérmesen hallgatott magáról, ám újra a líra terepére lépve, most szabadabbra engedi a gyeplőt a magánéletről nyilatkozás lovain? Tovább gondolkodva: vajon itt a biográfiai énről tudunk-e majd meg még többet, vagyis GreCsó Krisztiánról, aki adót fizet, pártra teszi a voksát, házasodik, vagy egy kitalált lírai énről? Esetleg ezek keverékéről? Ha igen, milyen arányban tér el a valóságtól, a valós GreCsó Krisztiántól?

Pletykákra éhes a közönség, és ki ne tudná ezt jobban, mint a *Pletykaanyu* egykori írója. Ez az elbeszéléskötet 2001-ben nagy vihart keltett, botrányos sikert aratott. [Mint olvashatjuk a világhálón, Szegváron, ahonnan a novellák témájukat merítették, több tévéstáb is járt!] Mindez egy sikereiben gazdag prózáirói pálya nyitánya volt. Két tényező hatására talált vissza a verseskötethez mint kifejezési formához. Egyfelől a Rájátszás projekt segítette ebben, amely projektben zenészek és irodalmárok alkotnak párosokat, költők zenészként lépnek fel, valamint zenészek verseket zenésítenek meg, másfelől életének traumái és sorsfordító momentumai lökték a költői pálya folytatása felé.

Akit kicsit is érdekel az irodalom ma Magyarországon, az, ha nem is tudja, de bizonyára tudni véli, ki az a GreCsó Krisztián. Aki ennyi interjút ad, mint ő [nem feltétlen azért, mert ő akar ennyit adni, hanem mert ennyit vagy még többet kérdezik], az számíthat rá, hogy ez a címadás elviszi az olvasatot a dologi referencialitás irányába. Az olvasóközönség talán már Ady idejében, *A Minden-Titkok verseinek* megjelenésekor arra számított, hogy a héjánásról tud meg, nem is többet, de egyenesen Mindent. Így van ez most is. Erre számítunk. A *Magamról többet* verseiben a magánélet kulcsszavai az *örökbefogadás* és a *rák*. Még azt is lehet tudni a *Népszavának* adott

interjújából, hogy konkrétan nyaki-feji daganatos betegsége volt, de szerencsére kigyógyult belőle. A kötet többek közt erről, az ezzel kapcsolatos élményeiről, gondolatairól szól, az ebből adódó „testi-lelki változásainak összegzése”.

A címről a kötet elolvasása után szerencsére kiderül, hogy csavarosan duplafelekű. „Apa lettem, / Magamról, tőle teljesen függetlenül, / Többet nincs mit mondanom.” A „nincs mit mondanom” kiegészítéssel akár a rendőrségen tett vallomásra is asszociálhatunk, amitől a vers beszélője abba a helyzetbe pozicionálja magát, mintha nem ő akarna vallani, de faggatnák, hogy nyíljon meg, adja ki titkait, írjon végre vallomások műveket. Viszont ott a „tőle teljesen függetlenül”, amivel mintegy megnyugtat mindenkit, hogy nem hagy fel a vallomások lírával, vagy legalábbis a beszéddel (és íróról lévén szó: átvitt értelemben az írással), pusztán arról tudósít, hogy 1. az apaságától mint érzéstől, állapottól 2. konkrétan a lányától már soha nem lehet független.

GreCsó Krisztiánnak rajongói vannak. Biztos vannak hűvösebb vérmérsékletű, szimpla olvasói is, de rajongói biztosan vannak. Ez a rajongói érdeklődés egyébként valószínűleg legalább ugyanannyira hajtóműve is a GreCsó névvel fémjelzett művészeti tevékenységeknek, mint amennyire terelője, és talán bizonyos mértékig blokkolója is. Kis fantáziával GreCsó Krisztián, az Író ősnemeziseként is elképzelhető a HashtaggreCsókrisztián nevű Gargantua, amit ő maga etet. Persze, valószínűleg muszájból is, hiszen másként, mint hogy interjúkat ad, szerepel, színen van, posztol, bajosan tudna megélni a művészetéből. Egyáltalán: látszódnia is alig lehet ezek nélkül manapság. Azért óhatatlanul felmerül a kérdés, meg kell-e élni a művészetből. Állítólag Csontváry Kosztká Tivadart győzködték a tanítványai egyszer, hogy „mester, miért nem dolgozik megrendelésre, hát ott van Michelangelo, ő is megrendelésre festette a Sixtus-kápolnát”. Mire Csontváry: „Olyan is lett!” GreCsó nem megrendelésre ír, de vajon kényszerek közt-e? Hogy egyik olvasójának (robinson) értékelőjét idézzem: „GreCsó Krisztián érző és fájó, megrázóan őszinte kitarulkozásait olvasva azonnal éreztem a férfilelek minden titkát, rezdülését, fájdalmát és örömét.” Lehet-e egy ilyen embert, mármint ezt az olvasót megbotránkoztatni azzal, hogy a következő könyvében GreCsó mondjuk vámpírorgiákat ír le, vagy négyszáz oldalon keresztül egy katanáról értekeznek. A rajongói, olvasói, vásárlói bizonyos hangvételt várnak tőle, a greCsós hangot. Persze, tudhatólag és láthatólag ő maga sem kíván elfordulni a sikeres, jól bevált, kimunkált hangütéstől, amelyet azért alkalmaz, mert elsősorban neki ez tetszik, neki tetszik ez. A szerzői oldalán Beck Zoltánt idézi, aki a Libri-díj zsűritagjaként laudálta GreCsó közönségdíját. „Azzal tehát, hogy ezt a díjat az író elfogadja, inkább vállal felelősséget. Felelősséget vállal az olvasóért, nem csupán saját olvasóközönségéért, hanem az olvasóért általában. Kötelezvényt ír alá arra vonatkozóan, hogy nem akarja kiszolgáltatni az olvasót, hiszen éppen azért lettek olvasói, mert nem kiszolgáltatni akarta őket. Hozzá tehát, az olvasóhoz éppen ezzel a világos akarattal maradhat hűséges.” Mint GreCsó hozzáteszi: „Ehhez tartottam magam eddig is, és ezután is ehhez leszek hűséges.”

Milyen ez a hang a *Magamról többet* alapján? A greCsós hang egy ízlésesen, stílusban berendezett ház a *Lakáskultúrában*. Mi a stíló? Többé-kevésbé az, amit „hightech rusztikus”-ként szokás emlegetni. Régi és modern találkozása. Egy már nem naiv, de mintha tudatosan a felé törekvő, archaizáló szándék rendezi be a versek terét. Minden technikai vívmányt felvonultathat, amit a modern kor embere

feltalált, hogy kényelmét biztosítsa, azzal a megkötéssel, hogy azok egyszersmind ránézésre falusias vagy puritán, esetleg minimalista hatást kell, hogy keltsenek. Táj-jellegű luxus, komoly, de játékos, kedves, de szikár. A Libri immáron kétszeres közönségdíjasát bánthatnánk ezért, hiányolva egyszersmind a punkos koszosságot, a cigicsikket a borospohárban, a megcsalások utáni hajnali tányér- és tenyércsattanás nyomait. Vagyis a koszt. De vannak azok a koszos emberek, lakások, szövegek, amelyek akkor is tiszták maradnak, ha szennyvízükben turkálnak.

Talán azért jutott eszünkbe a lakás, mert a verseit Grecsó sokszor bevallottan, máskor ha nem is bevallottan, de jól érzékelhetően *berendez*. És sokszor érezni a stílben maradási vágy/kényszer győzedelmeskedését a mondandó megfogalmazásának és közlésének vágya fölött. Mint amikor egy lakásba akkor is odatesszük nagypapa rádióját, ha amúgy nem működik már. Nem az a lényeg. Gondosan rendezi be a műveket, ami néha olyan jól sikerül, hogy már nem is vagyunk benne biztosak, hogy a lakás lakásként funkcionál, és nem egy múzeum kiállítóterme.

Ahogy egy rajongója – csucsorka – fogalmaz: „Útközben kikacsintottak a szavak mögül Babitsok, József Attilák, Pilinszkyk – kit jobban rejt, kit egészen egyértelműen, ordítóan tár elénk, de nem maradnak el szinte egyik versből sem. Ezeket a ráismeréseket fogadhatjuk göggel, (hogy akkor most hol a szerzőnk saját hangja – de ne izguljunk, nagyon is van neki!) vagy örvendhetünk, hogy „mind itt vagytok, kedveseim!”

Néha tényleg az a kényelmetlen (és talán valóban, akaratlanul is, de kissé gögös) benyomásunk, hogy maga a költő eltűnik a sűrű reminiscenciák és allúziók közt. Aztán ezt a benyomást gyanakvássá oldja az olvasás: vajon nem szándékos-e ez a rejtőzés, és végül is: baj-e egyáltalán. Amikor megengedőbb kedvünkben talál minket a *Magamról többet*, nem háborodunk fel a hang ismerős voltán, hogy a költő egy minden érettségizett számára ismerős nyelven szól. Hogy 1945 előtti hanghordozásban beszél a 21. századi olvasóknak, akik elvárás horizonáján nagyjából fel sem bukkan az elmúlt hetven év költészete – és ez még akkor is igaz, hogy ha a költő a kötet utolsó oldalain a mára – talán Esterházy óta? – divattá vált névsorolásba kezd, vagyis tudatja, kiktől idézett, és köztük nemcsak rég halott pályatárs akad, hanem ma is élő, sőt vele egykorú szerző, még dalszerző is [Tóth Krisztina, Nádasdy Ádám, Kiss Ottó, Lovasi András, Bródy János stb].

Miért háborodunk fel tehát, hogyha és amikor?

Talán a versbéli beszélő azért kerül ennyire közel más alkotók hanghordozásához, szavaihoz, témamegközelítéséhez, hogy körülbástyázza magát. Talán az idézeteknek nem az a célja, hogy aládúcolják a mondanivalót, és a kötet végi névsorolás sem feltétlen csak leuralni akarja a befogadást. Hanem akár arról is lehet szó, hogy a félelem, a betegség okozta fenyegetésérzés miatt az irodalom nagyjai, mindannyiunk vagy csak általa ismert sorok, szavak, megszólalási módok pajzsát tartja a kimondhatatlan elé, a némaságból ezekkel a Sziveritől, Juhász Ferentől, Babitstól, Radnótitól, József Attilától kölcsönvett artefaktumokkal próbálja visszakarodni a szörnyeket a labirintusa sötétjébe. Mibe kapaszkodjon a költő, ha baj van, ha nem az értekeibe, a mesterségébe, a nyelvbe, vagyis az irodalomba? *Safe space* számára a szavak köztársasága?

De a már idézett interjúból az derül ki, hogy a megidézett költőelődök többsége hasonló betegséggel nézett szembe. Talán ezért is hajol hozzájuk, hallgatva

hangjukat, hogy a betegség magányából kiszabadulhasson. Ugyanakkor ha „minden csak hasonlít”, hiányérzetünk is támadhat, különösen, ha a „Magamról többet” ígéret cseng a fülünkben. Gyóntatófülkében sem feltétlen elég a papnak, ha szavalunk neki egy Kosztolányit, mert ő inkább ránk kíváncsi.

Nem csak a direkt idézetek és az ismert versekre [pl. *Balázsolás*, *Esti kérdés*, *Apokrif*] írt válaszversek keltik az ismerősségérzést. Általában a szóhasználat is. [Kiemelések tőlem] „*Léha májbajok*”, máshol: „*léha szike*”. „*Konok verés*”, „*szélfútta bokrok*”, „*zord hajnal*”, „*bitang napsütés*”. Jelent-e valamit még, ha valamire azt mondjuk, hogy léha. Talán már Zelk Zoltánnál is anakronizmus volt. Miért nem lusta? A *konok* mint jelző működik még: miért nem makacs? „*Bódult érintéseink*”. Talán a szédült is elég volna.

Egyfelől ismerős hangulata lesz ezektől a szavaktól a verseknek, ami komfortossá teheti az olvasást, de szó-üledékekből nem lehet várat építeni, az atmoszféra, amit teremtenek, porossá, már-már modorossá is teszi a megszólalót. Tovább: „*kó-sza áram*”. Ami nyilván a kóboráram helyett áll, és még az is lehet, hogy bizonyos területeken valóban így ismerik [az internetes kereső szerint van erre utaló jel], de a többi közt a kó-sza is felülstilizálásnak hat. A könyv egyik ugyancsak lelkes értékelője – víreзма – így ír erről: „Meglehet, régimódi vagyok, szeretem az ilyen »nyugatos« hangot [mégis ki mond manapság olyat, hogy vitrázs, gléda, kozmás, számadás], az alliterációit és azt a középkorú, szerelemittas férfisirást. Könnyen lehet, hogy az év könyve lesz nálam.”

Nem tragédia, hogy ez a történet [a betegség poklából eljutni az örökbefogadás öböl védte partjaiig], amelynek a *Magamról többet* lírai lenyomata, megindítja az embereket, és az sem, hogy a kötet számos olvasójának ez a hangnem kellemes. És talán rosszul méri fel a mai magyarul olvasók teherbírását, aki ennél bonyolultabb befogadási stratégiákat megkövetelő lírai szövegeket kér számon a költőn.

És mindezek mellett az is tény: a 176 oldalas, vagyis lírakötethez képest szokatlanul vaskos kötetből össze lehetne válogatni olyan verseket is [egy teljes kötetnyit], amelyek teljesen mentesek, vagy többnyire azok, a zavaró idegen, mesterkéltnek ható anyagtól. Habár „Minden képnek van előzménye” – kezdi Grecsó az *Ahogy a férfi magába szeret* című versét –, és ez biztos így igaz, de a kötet sok megoldásának szerencsére nem olyan egyértelmű az előzménye, mint a *Boldog, szomorú dal* című Grecsó-versnek. Például a *Téli napló* című verse így kezdődik: „Bolyhozik a köd, mintha esne, / Szélfútta bokrok, nem asszonyok, / Vetköznek valahol meztenre / A bodza-kék égből az alkonyok”. Lehet, hogy nem saját a kép, de pont elég ködös az előkép.

Sok jó vers van még a kötetben. Ilyenek [a teljesség igénye nélkül] még *A tizennegyedik év*, *Kassák utca sarkán*, *Maradjon meg benne a tej*, *Elénekelhessem a Bóbitát*, *Maradhat?*, és még sorolhatnánk. Bizonyos versek pedig, ha túljutunk a sikerületlenebb jelzők okozta esetleges sokkon, és képesek vagyunk eltekinteni a nekünk nem tetsző megoldásoktól, később érnek be. Például *A fiumei körgyűrű* vagy az *Érkezési oldal* így lesz hatásos, megrendítő nagy vers, holott elsőre épp ellenkező kosárba került volna.

Megrendítő, hatásos, nagy pedig attól lesz, hogy érezni ezeken a verseken, hogy igenis van tétjük. A legnagyobb témákkal való szembenézés. A saját halálraítéltségünk megélése. A jelentőségünk/jelentésünk vesztésének a botránya. A vég-

telennel történő számvetés súlya, ahogy a szorgosan, gondosan sztilóban berendezett egzisztenciára nehezedik. Ahogy a szerző írja: „Lassan értem a végességet, / De úgy várom a jutalmat érte, / Mintha az egy mindenséget / Magam haraptam volna félbe.” [Kitakarítottam a szívem]

Kérdés, mi lenne, ha fogalmunk sem volna a referenciális tényezőkről, amik nyilván önmagukban térdre kényszerítik az olvasót, hát még ha a szövegekkel napi szinten A-ligában (nem középiskolás fokon) foglalkozó íróknak szűrődnek át. Akkor is megrendülnék a *Halotti beszéden*, ha nem tudnánk, ki az a Kosztolányi? A *Magamról többet*-versek közül a már említettek talán azért emelkednek ki, mert érezzük rajtuk a súlyt, nem csak tudjuk, hogy ott van mögöttük. De mivel tudjuk, már nem vagyunk naiv olvasók. Amikor például az árvaházat tematizáló verseket olvasom, szíven üt jó néhány, és a szövegen kívüli, a szerzőhöz köthető információ, úgy érzem, nem tesznek hozzá az ütés erejéhez. „Nyúlszájú maradhat-e, / vagy menjen a levesbe. / Kizárva, ha drogot áhít, / Mint tápot a ketrechez szokott / apróállat?” [Maradhat?]

Hogy a *Magamról többet* nosztalgikus kitérő volt-e a prózairó pályáján, vagy tartós lesz a műfajváltás, és mostantól líraköteteket is sűrűbben megjelentet a szerző, esetleg hatással lesz a prózakötetekre is a líráiró karrier továbbfejlődése, ezeknek a verseknek megjelenése, talán ezeket az élményeket prózában is megírja, nem tudjuk, de izgalmas várakozás ez. Vajon a továbbiakban a rajongók rendre megkapják a hön áhított stílt? Esetleg eltávolodva az élményektől, a kétségbeeséstől, az érzelmi tűzijátéktól, mikor kitisztul az ég, a *Magamról többet* szikárabb, keményebb oldala dominál majd? [Magvető]

TOROCZKAY ANDRÁS

Az időhurkok ornamentikája

NAGY MÁRTA JÚLIA: *ELIGÉRT LÁNY*

Az *Eligért lány* ötvennégy verset közöl, a versvilág hosszabb kifutása tehát a burjánzó sorok, nyújtózkodó címek, terjedelmesebb versek mellett a kötetegészre is érvényes. A túlérés elkerüléséhez – a nature morte kihívásaihoz hasonlóan – elengedhetetlen a ragyogó arányérzék, így a halmozás, a kiterjeszthetőség határainak észlelése, hiszen a terjengősség könnyen önismétléshez és kiüresedéshez vezethet. A vibráló színpaletta, a gazdag botanikai állomány, az intra- és intertextusok (Pilinszky János, József Attila) összjátéka olyan, akár az erdő hangjainak kakofóniája. Nem zaj, nem túlzás, nem giccs.

Az *Eligért lány* több ponton is kontinuitást mutat az *Ophélia a kádban* című 2014-es verseskötettel, különösen annak utolsó darabjával, amelyben feltűnik a shakespeare-i drámahős. A versbeszélőt az Ophélia-karakterben rejlő lehetőségek érdeklik, a *Víz I-V* alcímű versszakokban egyre mélyebbre merül a szereplő intencióinak és a környezeti effektusoknak a megértésében. Ezzel az attitűddel, vagyis a már felépített, kulturális kódokkal terhelt karakter kiismerésére, majd újraírására tett kísérlettel megadja a következő kötet kezdőhangját. Az első könyv záróakkordjának jelenése („Adjátok